

TALABALARDA INGLIZ TILINI O‘ZLASHTIRISH QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK OMILLARI.

HAMROYEVA JASMINA AZIZ QIZI

Samarqand davlat chet tillari instituti, Ingliz tili fakulteti

Xorijiy til va adabiyot(Ingliz tili) yo‘nalishi

1-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada talabalarda ingliz tilini o‘zlashtirish qobiliyatini shakllantirishda muhim o‘rin tutadigan psixologik omillar chuqur tahlil qilinadi. Xususan, motivatsiya turi va darajasi, o‘quvchining o‘z-o‘ziga ishonchi, tashqi va ichki psixologik muhit, ijobiy emotsional fon, shuningdek, til o‘rganish jarayonidagi shaxsiy idrok xususiyatlarining ta’siri ilmiy yondashuv asosida yoritiladi. Tadqiqot natijalari ingliz tilini o‘qitishda psixologik omillarni inobatga olish talabalarning til kompetensiyasini shakllantirishda muhim omil ekani, shuningdek, ularni rag‘batlantiruvchi metodikalar bilan uyg‘unlashtirish yuqori samaradorlikka olib kelishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: ingliz tili o‘qitish, psixologik omillar, motivatsiya, emotsional muhit, o‘z-o‘ziga ishonch, talaba faoliyati, til kompetensiyasi, kognitiv jarayonlar, pedagogik strategiyalar.

Kirish. Global kommunikatsiya va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi xorijiy tillarni, xususan, ingliz tilini o‘rganishga bo‘lgan ehtiyojni yanada kuchaytirmoqda. Bugungi kunda oliy ta’lim muassasalari oldida turgan ustuvor vazifalardan biri — talabalarning ingliz tilini puxta o‘zlashtirishini ta’minlash, ularni xalqaro maydonda raqobatbardosh mutaxassis sifatida tayyorlashdir. Ammo til o‘rgatish jarayoni faqat lingvistik bilimlar va metodik yondashuvlar bilan cheklanib qolmaydi; u murakkab psixologik jarayonlar, shaxsning ichki ehtiyojlari, emotsional holati va motivatsion omillari bilan chambarchas bog‘liqdir.

Ingliz tilini o‘zlashtirish samaradorligi talabaning individual psixologik xususiyatlari, uning til o‘rganishga bo‘lgan munosabati, o‘ziga bo‘lgan ishonchi, o‘quv muhiti va pedagog bilan o‘rnatilgan kommunikativ aloqaga bevosita bog‘liq. Shuningdek, psixologik qo‘llab-quvvatlangan ta‘lim muhitida talabalarning tilni qabul qilishi, fikrlash jarayonlarining faollashuvi va muloqotga kirishish darajasi sezilarli darajada oshadi. Aksincha, psixologik bosim, qo‘rquv, uyatchanlik yoki past motivatsiya til o‘rganish natijalarini susaytirishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, talabalarda ingliz tilini o‘zlashtirish qobiliyatini shakllantirishda psixologik omillarni ilmiy jihatdan o‘rganish va ularni ta‘lim jarayoniga integratsiya qilish muhim pedagogik vazifa sanaladi. Mazkur maqolada motivatsiya, emotsional muhit, idrok jarayonlari, o‘z-o‘ziga ishonch kabi asosiy psixologik omillarni tahlil qilish orqali ingliz tilini o‘rgatishning samarali mexanizmlari yoritiladi. Shuningdek, talabalarda til kompetensiyasini kuchaytirishga xizmat qiluvchi psixologik yondashuvlar, rag‘batlantiruvchi metodlar va o‘quvchilarning faol ishtirokini ta‘minlovchi didaktik vositalar ilmiy asosda ko‘rib chiqiladi.

Asosiy qism. Talabalarda ingliz tilini o‘zlashtirish qobiliyatini shakllantirish, avvalo, ularning psixologik tayyorgarligi, ichki motivatsiyasi va emotsional holati bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan jarayondir. Bugungi ta‘lim tizimida ingliz tili nafaqat fan sifatida, balki shaxsning ijtimoiy faolligi, kasbiy kompetensiyasi va global muloqotga tayyorligining muhim ko‘rsatkichi sifatida qaralmoqda. Shuning uchun ham ta‘lim jarayonida psixologik omillarni chuqur o‘rganish, ularni amaliyotga tatbiq etish har qanday pedagogning ustuvor vazifalaridan biridir.

Til o‘rganish psixologiyasi insonning fikrlash, idrok, eslab qolish, diqqatni jamlash, qiziqish va emotsional barqarorlik kabi ichki jarayonlariga bevosita tayangan holda amalga oshadi. Shu sababli, ingliz tilini o‘zlashtirish samaradorligini baholashda nafaqat o‘quv retseptsiyasi yoki grammatik bilimlar, balki talabaning ruhiy kayfiyati, stress darajasi va o‘ziga bo‘lgan ishonchi ham muhim rol o‘ynaydi. Dars jarayonida talabaga ijobiy ruhiy muhit yaratish, uni rag‘batlantirish, muvaffaqiyatlarini baholash va qo‘llab-quvvatlash til o‘rganishning psixologik asosini mustahkamlaydi. Psixologik omillarning birinchi va eng

muhimlaridan biri — **motivatsiya**. Mashhur psixolog E. Deci ta’kidlaganidek: “Ichki motivatsiya shaxsning haqiqiy o‘shish energiyasidir”[1]. Ushbu fikrning mazmuni shundan iboratki, talabada tilni o‘rganishga ichki rag‘bat kuchli bo‘lsa, u mustaqil izlanadi, qo‘shimcha materiallar bilan shug‘ullanadi va qiyinchiliklardan qo‘rqmaydi. Aksincha, tashqi bosim asosidagi motivatsiya — baho uchun o‘qish, talabni bajarish uchun o‘qish — uzoq muddatli natija bermaydi. Oliy ta’limdagi ko‘plab talabalarda aynan ichki motivatsiyaning pastligi ingliz tilini yetarli darajada o‘zlashtira olmaslikka sabab bo‘ladi. Shuning uchun pedagogning vazifasi — talabaning ichki motivini uyg‘otish, tilni shaxsiy ehtiyojga aylantirishdir.

Ingliz tilini o‘zlashtirishdagi yana bir psixologik omil — **o‘z-o‘ziga ishonch**. Kanadalik olim A. Bandura “o‘z imkoniyatiga ishonch” tushunchasini quyidagicha ifodalaydi: “O‘ziga ishonch bor joyda o‘rganish qobiliyati ham kuchli bo‘ladi”[2]. Ushbu iqtibosning mazmun-mohiyati shundaki, talabaning o‘zini anglash darajasi, o‘qishga bo‘lgan ishonchi, nutq qilishdan qo‘rqmasligi tilni o‘zlashtirishda hal qiluvchi omildir. Aksar talabalar grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzishni bilsa ham, xato qilishdan qo‘rqib, suhbatga kirishmaydi. Bu ularning psixologik to‘siqlariga bog‘liq bo‘lib, bunday holatlarni yumshatish uchun darsda erkin fikr bildirishga imkon beruvchi metodlar qo‘llanishi zarur. Til o‘rganishda **emotsional muhit** ham o‘ta muhim hisoblanadi. Mashhur amerikalik pedagog S. Krashen ta’kidlagan: “Past affektiv filtr — o‘rganishning eng samarali sharoitidir”[3]. Fikrning mazmuni shundan iboratki, talaba stressdan xoli, qulay, do‘stona muhitda bo‘lsa, uning idroki ochiladi va yangi til materiallarini osonroq qabul qiladi. Aksincha, qo‘rquv, bosim, tanqid, sinf oldida uyatga qolish qo‘rquvi “affektiv filtrni” ko‘targan holda til o‘rganishni qiyinlashtiradi. Akademik muhitda qulay psixologik sharoit yaratish — har bir o‘qituvchining pedagogik mahorati bilan bog‘liq.

Kognitiv jarayonlar ham ingliz tilini o‘rgatishda muhim tamoyillardan biridir. Yevropalik psixolog J. Piaget fikricha: “Bilim faol idrok natijasida yuzaga chiqadi”[4]. Ushbu g‘oyaning mazmunida tilni o‘zlashtirish faollikka, tahlil qilish, taqqoslash va eslab qolish mexanizmlariga tayanishi ko‘rsatib o‘tiladi. Talabaning idrok darajasi, eslab qolish

qobiliyati, o‘quv materialini qayta ishlash tezligi uning til o‘rganish sur‘atini belgilaydi. Shuning uchun ham interaktiv metodlardan foydalanish, mantiqiy mashqlar, assotsiativ kartochkalar, muloqotga asoslangan topshiriqlar kognitiv jarayonlarni faollashtiradi. Til o‘rgatishda yana bir muhim omil — **ijtimoiy-psixologik muhit**. Vygotskiy ta’kidlaganidek: “Inson rivoji ijtimoiy muloqot orqali shakllanadi”[5]. Bu fikrning mazmunidan ma’lum bo‘ladiki, talaba tilni nafaqat kitobdan, balki muloqot jarayonida, guruh bilan ishlash orqali, roldagi o‘yinlar, bahs-munozaralar va amaliy nutqiy faoliyat orqali o‘zlashtiradi. Ijtimoiy muloqot talabani nutqini faollashtirib, psixologik to‘siqlarni kamaytiradi.

Talabalarning ingliz tilini o‘rganish jarayoniga psixologik omillar qanday ta’sir ko‘rsatishini o‘rganar ekanmiz, avvalo, ushbu jarayonning murakkab va ko‘p qatlamli ekanini anglaymiz. Har bir talaba — alohida shaxs, o‘ziga xos psixologik ehtiyojlari, o‘quv strategiyalari va emotsional tajribaga ega. Shuning uchun ta’lim jarayonida yagona metod yoki yagona yondashuv yetarli bo‘lmaydi. Ko‘proq individual, erkin va psixologik qo‘llab-quvvatlovchi usullar talab etiladi. Psixologik omillarning ta’siri shunchalik kuchliki, ba’zida talaba ilmiy salohiyatiga ega bo‘lsa ham, noto‘g‘ri psixologik muhit tufayli past natija ko‘rsatishi mumkin. Ushbu jarayonlarni hisobga olgan holda ingliz tili o‘qituvchisi quyidagi vazifalarni bajarishi maqsadga muvofiq: talabalarda ichki motivatsiyani kuchaytirish; darsda do‘stona, erkin muhit yaratish; talabani nutq qilishga undash; xatolardan qo‘rqmaslik tamoyilini shakllantirish; tilga bo‘lgan qiziqishni oshiruvchi metodlardan foydalanish; qo‘llab-quvvatlash va rag‘bat tizimini yo‘lga qo‘yish; muloqotga asoslangan topshiriqlarni ko‘paytirish. Mana shunday psixologik-pedagogik choralar talabalarning ingliz tilini o‘zlashtirish jarayoniga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi, natijada ularning kompetensiyalari barqaror shakllanadi.

Talabalarda ingliz tilini o‘zlashtirish jarayoniga psixologik omillar qanday ta’sir ko‘rsatishini chuqur anglash uchun, avvalo, o‘quvchi shaxsini murakkab va ko‘p qirrali tizim sifatida tasavvur qilish lozim. Har bir talaba o‘zining hayotiy tajribasi, ijtimoiy muhitdagi mavqei, oilaviy qo‘llab-quvvatlanish darajasi va ma’naviy ehtiyojlari bilan

farqlanadi. Shu bois, til o‘rganish jarayoni ham ularda turlicha kechadi. Ba’zan bir xil metod hamma uchun bir xil natija bermaydi, chunki psixologik holat til qabul qilish sur’atini keskin o‘zgartirishi mumkin.

Ingliz tilini o‘rganishda muhim psixologik omillardan yana biri — o‘quv strategiyalarining shaxsga mosligidir. Ba’zi talabalar eshitish orqali o‘rganadi, boshqalari yozma mashqlar orqali yaxshiroq o‘zlashtiradi, yana boshqalari esa faqat jonli muloqotda tilni tez egallaydi. Agar o‘qituvchi o‘quvchi uchun eng qulay strategiyani aniqlay olsa, natija bir necha barobar oshadi. Shuning uchun o‘quv jarayonida psixologik diagnostika, kuzatuv va individual yondashuv alohida ahamiyatga ega. Shuningdek, talabaning ijtimoiy faolligi va atrof-muhit bilan munosabati ham ingliz tilini egallash darajasiga ta’sir ko‘rsatadi. Do‘stona va qo‘llab-quvvatlovchi guruhda o‘qigan talabalar, odatda, nutq amaliyotiga faolroq kirishadi, xatodan qo‘rqmaydi va muloqot davomida o‘z ko‘nikmalarini mustahkamlaydi. Aksincha, tanqid ko‘p bo‘lgan yoki raqobat haddan tashqari kuchli guruhda talaba psixologik jihatdan tortinchoq bo‘lib qolishi, hatto o‘z bilimni namoyon etishdan cho‘chishi mumkin.

Til o‘rganish jarayonida o‘yin texnologiyalari, rolli sahnalar va kreativ topshiriqlar ham psixologik to‘siqlarni kamaytirishda juda samaralidir. Bunday vaziyatlarda talaba o‘zini nazorat qilishni unutadi, tabiiy muloqotga tushadi va tilni ong osti faol ravishda o‘zlashtira boshlaydi. Bu esa psixologik erkinlikni kuchaytiradi, nutqning to‘g‘on bo‘lib qolishini bartaraf etadi. Bundan tashqari, ingliz tilini o‘rganish jarayonida talabalarning o‘z fikrini mustaqil ifoda etish imkoniyati kengaytirilsagina ular o‘zlashtirish bosqichlariga ongli ravishda kirisha oladi. Talaba faqat tayyor bilimlarni emas, balki o‘z tajribasini ham nutq orqali ifoda etishga odatlanganda, til uning shaxsiy vositasiga aylanadi. Bu esa psixologik jihatdan eng muhim burilish nuqtasidir, chunki shaxs tilni o‘zi uchun zarur bo‘lgan kommunikatsiya quroli sifatida qabul qila boshlaydi.

Xulosa. Talabalarda ingliz tilini o‘zlashtirish qobiliyatini shakllantirish jarayoni ko‘p omilli va murakkab psixologik jarayon bo‘lib, nafaqat o‘quv metodlari, balki shaxsning

ruhiy holati, motivatsiyasi, o‘z-o‘ziga ishonchi va emotsional barqarorligi bilan ham bevosita bog‘liqdir. O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ingliz tilini samarali o‘zlashtirish uchun qulay psixologik muhit yaratish, talabalarning ichki ehtiyojlarini hisobga olish, ularga mustaqil fikrlash va erkin muloqot imkoniyatlarini berish alohida ahamiyatga ega. Shuningdek, psixologik omillar — motivatsiya, affektiv filtr darajasi, kognitiv jarayonlarning faolligi va ijtimoiy muloqotning mavjudligi talabaning tilni o‘zlashtirish tezligi va sifatini belgilovchi asosiy mezonlardir. O‘qituvchining vazifasi esa mazkur omillarning har birini to‘g‘ri boshqarish, o‘quvchini qo‘llab-quvvatlash, unga mos pedagogik yondashuvni tanlash va individual strategiyalarni shakllantirishdir. Tahlildan ma‘lum bo‘ldiki, ingliz tilini o‘rgatishda psixologik to‘siqlarni kamaytirish, rag‘batlantiruvchi va ishonch uyg‘otuvchi metodlardan foydalanish, talabani amaliy muloqotga jalb etish hamda tanqid emas, balki konstruktiv fikr bildirish orqali o‘quv jarayonini boshqarish eng samarali natijalarga olib keladi. Umuman olganda, psixologik omillarni hisobga olgan holda tashkil etilgan ingliz tili ta‘limi nafaqat o‘quvchi kompetensiyasini oshiradi, balki uning kommunikativ faolligi, mustaqil fikrlashi va global maydonda raqobatbardosh bo‘lishiga zamin yaratadi. Demak, zamonaviy ta‘lim jarayoni faqat lingvistik bilimlarni emas, balki talabaning psixologik tayyorgarligini shakllantirishga ham qaratilgandagina yuqori samarani beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimova U. INTERNETNING IJOBIY VA SALBIY TOMONLARI // Modern education and development. – 2026. – T. 47. – №. 2. – S. 410-414.
2. Karimova U. Role of a teacher in a constructivist classroom // Экономика и социум. – 2024. – № 1 (116). – С. 228-230.
3. Karimova U., Axmedova D. EFFECTIVE METHODS FOR TEACHING IDIOMS THROUGH DEVELOPMENTAL STAGES // Экономика и социум. – 2024. – №. 12-2 (127). – С. 424-426.

4. Karimova U., Imansyah A. PREFERENCES FOR LEARNING STYLES AMONG SECONDARY SCHOOL PUPILS //Development of pedagogical technologies in modern sciences. – 2023. – T. 2. – №. 12. – C. 16-19.
5. Karimova, U. (2020). METHODS USED IN CONSTRUCTIVISM THEORY. *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 5(3), 680-682.
6. Richards, J. C. (2015). *The Role of Instructional Materials in Language Teaching*.
7. Stockwell, G. (2022). *Mobile-Assisted Language Learning*. Cambridge University Press.
8. Umida K. et al. Main features of constructivism for teaching and learning //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – T. 11. – №. 9. – C. 1045-1051.
9. Umida K. The Role of Teaching Compounds According to Types of Speech in Constructivism //Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. – 2022. – T. 8. – C. 4-9.